

Thema Ethische kwesties rond kinderen

‘Dikke mensen zijn gezellig’, maar wat als het te gezellig wordt?

Verantwoordelijkheid van ouders en overgewicht bij kinderen
 Franck Meijboom

‘Dikke mensen zijn gezellig’ vertelt ons de volkswijsheid. Als dit waar is dan moet het in Nederland sinds 1980 ongeveer twee keer zo gezellig zijn geworden. Er zijn namelijk nog al wat ‘gezellige mensen’ bijgekomen. Overgewicht is letterlijk en figuurlijk een groeiend probleem. Dat geldt ook voor kinderen: één op de zeven à acht kinderen vertoont overgewicht. Het was in 2003 reden voor het VU Medisch Centrum om een ‘Obesitaspoli’ te openen. Recenter was het voor de Stichting Ideële Reclame (SIRE) aanleiding om een grote publiekscampagne op te starten onder het motto “Denk niet te licht over overgewicht – Zeg vaker nee.” Die campagne brengt ons gelijk bij de vraag waar verantwoordelijkheden liggen bij de problematiek van overgewicht bij kinderen.

Op haar site legt SIRE een duidelijke verantwoordelijkheid bij de ouders. Ze zijn niet de enige met een verantwoordelijkheid. Ook fabrikanten, de overheid, scholen, reclamemakers en voorlichtingsbureaus worden genoemd, maar, stelt SIRE, daar zijn niet meteen morgen al grote effecten van te verwachten. Daarom ligt de focus van de campagne bij de verantwoordelijkheid van de ouders. Zij hebben de mogelijkheid om “vandaag nog te beginnen om vaker de fiets te pakken, na het eten nog even in het park te gaan voetballen met hun kinderen en duidelijker grenzen stellen aan snoepen. Dat heeft meteen effect.” Dat het effect kan hebben, mag duidelijk zijn, maar hoe verantwoordelijk zijn ouders eigenlijk? Diezelfde ouders hebben vaak zelf al moeite genoeg om ondanks de jungle van reclame en aanbiedingen voor meer en minder gezonde producten hun eigen BMI binnen de perken te houden. Hoe ver reikt die verantwoordelijkheid als de achterbank – drie man sterk – de noodzaak van een tussenstop bij de McDonald’s duidelijk maakt? Kortom hoe ‘gezellig’ mag het in huis nog zijn in de strijd tegen de kinderkilo’s?

Ligt er een verantwoordelijkheid?

Dat ouders bepaalde verantwoordelijkheden ten opzichte van de gezondheid van hun kinderen hebben, staat zelden ter discussie. Toch ligt het bij overgewicht niet in alle gevallen heel duidelijk. Vooral als we verantwoordelijkheid zien in termen van attributieve verantwoordelijkheid is het vaak niet zo gemakkelijk om te zeggen dat ouders verantwoordelijk zijn. De problemen die een kind met overgewicht heeft, kunnen lang niet in alle gevallen toegeschreven worden aan een ongezond dieet en het gebrek aan lichaamsbeweging in een gezin. Ook eetge-

woontes op school, op (sport)verenigingen of in andere gezinnen kunnen een behoorlijke invloed hebben. Bovendien onttrekken zich veel van de eetgewoontes aan het oog van de ouders. Dit geldt zeker bij wat oudere kinderen, die bijvoorbeeld hun bruine boterhammen op school toevertrouwen aan de prullenbak, en in de plaats snoep of een broodje kroket nemen.

Zelfs als het eetpatroon in een gezinssituatie wel voldoende verklaring geeft voor het overgewicht van de kinderen, is het de vraag of dit de ouders in alle gevallen is aan te rekenen. Misschien waren ze wel niet of slecht geïnformeerd over de gezondheid van bepaalde producten. Maar zijn ze dan niet verantwoordelijk? Het mag duidelijk zijn dat deze ouders niet moedwillig hun kinderen slecht of overmatig voeden, maar dat ontslaat ze nog niet van iedere vorm van verantwoordelijkheid. In termen van substantiële verantwoordelijkheid lijken er duidelijk verplichtingen te liggen bij de ouders. Zolang kinderen zelf niet of onvoldoende in staat zijn zelfstandig keuzes te maken over hun gezondheid, zijn het de ouders die voor hen die keuzes moeten maken. Het is dus de verantwoordelijkheid van de ouder om zorg te dragen voor de gezondheid van zijn of haar kind. Die verantwoordelijkheid is meer dan een zorgplicht in de strikte zin van een duidelijk omlind pakket van verplichtingen en vereiste handelingen. Soms betekent het veel meer een bepaalde houding ten opzichte van de kinderen dan concreet voor te schrijven handelingen. Kortom, ook wanneer overgewicht niet direct is toe te schrijven aan het eetpatroon van de ouders hebben zij, in hun rol als opvoeder, wel degelijk een verantwoordelijkheid. In die zin kunnen zij,

meer dan wie dan ook, aangesproken worden op het dieet van hun kinderen. Een verantwoordelijkheid die ouders zelf ook vaak voelen, zo blijkt uit een recent onderzoek van het Voedingscentrum.

Schuiven met verantwoordelijkheid

Met de constatering dat ouders een morele verantwoordelijkheid hebben, zijn we er nog niet. De vraag is hoe ver die verantwoordelijkheid reikt en waar die ophoudt. Ook andere partijen, zoals producenten, scholen en de overheid hebben een verantwoordelijkheid, die zij serieus moeten nemen om ouders in staat te stellen optimaal invulling te geven aan hun verantwoordelijkheid. Overgewicht is niet enkel het probleem van ouders en hun kinderen. Dit is inherent aan het karakter van de meeste actuele voedselthema's. We kunnen voeding weliswaar nog als individu eten, maar verder zijn er maar weinig aspecten aan voeding waar geen anderen bij betrokken zijn. Dat maakt het afschuiven van verantwoordelijkheden een aantrekkelijke bezigheid in de voedselsector. Ouders kunnen wijzen naar de verantwoordelijkheid van de politiek, de politiek kan op haar beurt verwijzen naar de marktpartijen, die vervolgens weer aangeven dat wat in de schappen ligt een afspiegeling is van wat de consument wenst. Het gevaar is dat iedereen het probleem herkent en erkent, maar primair de verantwoordelijkheid ziet bij de andere partij, waardoor er minder gebeurt dan elk van de betrokkenen wenselijk vindt.

De vraag is of deze situatie te doorbreken is als ouders actief hun verantwoordelijkheid nemen. Het antwoord lijkt mij positief. Ouders kunnen de motor zijn om het proces in gang te zetten. Allereerst, omdat andere actoren de primaire verantwoordelijkheid bij de ouders zien liggen. Dat is niet alleen een kwestie van verantwoordelijkheden doorschuiven; ze hebben daar ook goede redenen voor. Voor de ouders gaat het immers niet zomaar om kinderen, maar om hun eigen kinderen, waarvoor zij meer verantwoordelijk gehouden mogen worden dan wie dan ook. Daarnaast biedt een situatie waarin ouders hun verantwoordelijkheid nemen een betere legitimering en motivering voor andere betrokkenen om ook invulling te geven aan hun verantwoordelijkheid. Zo heeft een overheid een extra legitimering om zich actief in te zetten wanneer burgers erom vragen, en hebben bedrijven een extra motivatie om zich met het probleem bezig te houden als er een breder maatschappelijk draagvlak is.

Ouders kunnen inderdaad de het afschuiven van verantwoordelijkheden doorbreken, maar dat betekent niet dat ze de kar alleen moeten trekken. Ande-

ren in de sector hebben en houden hun verantwoordelijkheid. Daarom zijn er grenzen aan de verantwoordelijkheid van ouders. Zo hoeven ouders geen diëtisten te worden, en hoeven ze niet de verantwoordelijkheid van reclamebureaus over te nemen. Zoals we ook niet verwachten dat ouders een leraaropleiding hebben, ook al ligt de primaire verantwoordelijkheid van het opvoeden bij de ouders.

Verantwoordelijkheid: een kwestie van 'nee' zeggen?

Wat houdt de verantwoordelijkheid van ouders dan in? Vaker 'nee' zeggen? Het klinkt aantrekkelijk, maar wat het inhoudt, is nog niet zo duidelijk. 'Nee' zeggen suggereert dat overgewicht alleen een kwestie is van minder eten én dat duidelijk is waarop 'ja' en 'nee' gezegd kan worden. Het is beide maar zeer de vraag. Hoeveelheid is een belangrijke factor bij obesitas, maar het is niet het hele verhaal. Het gaat niet enkel om de kwantiteit, maar vooral ook om de kwaliteit van het voedsel. De bepaling van dat laatste blijkt keer op keer uiterst ingewikkeld te zijn. De grens tussen gezonde en ongezonde producten is vaak vaag, en meer dan eens wordt gesteld dat er eigenlijk geen slechte voedingsproducten bestaan, maar alleen slechte voedingsgewoontes. In principe kunnen alle producten een bijdrage leveren aan het overgewicht. Het gaat om voedingspatronen, maar die zijn complex en vaak niet zo gemakkelijk met een ja-nee-benadering te veranderen. Dat het eten van frites niet heel gezond is mag duidelijk zijn, maar één keer frites in de week kan weinig kwaad als je verder veel beweegt, voldoende groente en fruit eet en weinig andere vette producten consumeert. Bovendien kunnen ook de meest gezonde producten in te grote porties en met te weinig lichaamsbeweging alsnog leiden tot overgewicht.

De verantwoordelijkheid die ouders hebben, maar ook delen met vele anderen in de sector, vraagt dus meer dan een 'ja' of 'nee' tegen bepaalde producten. Ze valt niet samen met het volgen van een voorgeschreven lijstje van acties. Verantwoordelijkheid nemen betekent veel eerder een bepaalde houding ten opzichte van het totale eetpatroon en de beweging van kinderen. Zo'n houding heeft een algemeen karakter, maar kan wel duidelijk worden in concrete handelingen. Die keren dat het gaat om wel of niet stoppen bij McDonald's mogen ouders best een beetje stevig zijn om hun kinderen slank en gezond te houden.

Drs. Franck Meijboom is verbonden aan het Ethiek Instituut, Universiteit Utrecht